

شاهنامه فردوسی

جلد چهارم

متن انتقادی

تحت نظری. ا. برتلس

باپ ۱۹۶۶ مسکو

- سرشناسه
عنوان قرارداد
عنوان و نام پدیدآور
ابوالقاسم فردوسی
مشخصات نشر
مشخصات ظاهری
شابک
۱-۲۱-۵۵۵۸-۲۱-۱ ج ۱۰، ۱۷×۲۱، ۹۴
۵-۲۳-۵۵۵۸-۱۶۴-۳، ۲-۲۴-۵۵۵۸-۱۶۴-۱ ج ۱۰، ۸-۴۲-۵۵۵۸-۱۶۴-۱ ج ۱۲
۶-۲۶-۵۵۵۸-۱۶۴-۳، ۲-۲۷-۵۵۵۸-۱۶۴-۱ ج ۱۷، ۱۰-۱۰-۵۵۵۸-۱۶۴-۱ ج ۱۸، ۹-۹-۵۵۵۸-۱۶۴-۱ ج ۱۰
۷-۲۹-۵۵۵۸-۱۶۴-۳، ۲-۵۰-۵۵۵۸-۱۶۴-۱ ج ۱۰
لیا
وضعیت فهرست نویسی
یادداشت
موضوع
شناسه افزوده
رده بندی کنگره
رده بندی دیویی
شماره کتابشناسی ملی
- فرمان ابوالقاسم، ۳۲۹-۴۱۶ آق
شاهنامه فردوسی، متن فارسی تحت نظری، ا. برنلس چاپ ۱۹۶۶، مسکو
تهران، فرهنگ، ۹۴
۱۰-۱۷×۲۱، ۹۴
۱-۲۱-۵۵۵۸-۲۱-۱ ج ۱۰، ۱۷×۲۱، ۹۴
۵-۲۳-۵۵۵۸-۱۶۴-۳، ۲-۲۴-۵۵۵۸-۱۶۴-۱ ج ۱۰، ۸-۴۲-۵۵۵۸-۱۶۴-۱ ج ۱۲
۶-۲۶-۵۵۵۸-۱۶۴-۳، ۲-۲۷-۵۵۵۸-۱۶۴-۱ ج ۱۷، ۱۰-۱۰-۵۵۵۸-۱۶۴-۱ ج ۱۸، ۹-۹-۵۵۵۸-۱۶۴-۱ ج ۱۰
۷-۲۹-۵۵۵۸-۱۶۴-۳، ۲-۵۰-۵۵۵۸-۱۶۴-۱ ج ۱۰
لیا
ج ۶-۱۰ (چاپ اول: ۱۳۹۴) (اقبیا)
شعر فارسی -- قرن ۴
برنلس، آندری یوگسویچ، ۱۹۲۶-م، مصحح
PIR۲۲۹.۱۳۹۲
۸۵۱/۲۱
۴.۲۵۳۲۱

۱۳۷۳۶۹
شماره ثبت اعلام وصول

کتابخانه ملی و اسناد

شاهنامه

(متن و ترجمه)

حکیم ابوسعید خراسانی

(متن انتقادی)

Shāhnāma

Abu Sāsem Ferdowsi

چاپ اول: ۱۳۹۴

طراحی جلد: مهدی نعمتی

ناظر چاپ: بهزاد کهندانی

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۵۵۵۸-۴۴-۲

۱۱	سگفتار
۱۹	خسرو
۱۹	پادشاه کیخسرو شصت سال بود
۱۹	آرامستان
۲۰	آفرین
۲۲	گودیدن کیخسرو
۲۳	پیمان گشتن کیخسرو با کس از این افراسیاب
۲۶	شمردن کیخسرو پهلوان را
۲۸	گنجها بخشیدن خسرو پهلوان را
۳۱	فرستادن کیخسرو رستم را به نام
۳۳	آرامتن کیخسرو لشکر خود را
۳۹	آغاز داستان فرود بن سباوش
۳۹	گفتار اندر رفتن طوس به ترکستان
۴۲	آگاهی یافتن فرود از آمدن طوس
۴۵	رفتن فرود و تخواه به دیدن لشکر
۴۷	آمدن بهرام به نزد فرود به کوه
۵۱	باز آمدن بهرام نزد طوس
۵۲	کشته شدن ریونیز بر دست فرود
۵۳	کشته شدن زرسپ از دست فرود
۵۴	جنگ طوس با فرود
۵۶	رزم گیو با فرود
۵۷	جنگ بیژن با فرود
۵۸	کشته شدن فرود

- کشتن جریره خود را ۶۴
- لشکر کشیدن طوس به کاسه رود و کشته شدن پلاشان از دست بیژن ۶۶
- تنگ شدن ایرانیان از برف ۶۹
- گرفتن بهرام کوچه را ۷۱
- رزم ایرانیان با تژاو ۷۲
- آگاهی شدن افراسیاب از طوس و سپاه او ۷۶
- سپیدن کشتن پیران بر ایرانیان ۷۷
- بازخواستن کیخسرو طوس را ۸۰
- دشمن خواستن فریبرز از پیران در جنگ ۸۳
- سکستادن ایرانیان به جنگ ترکان ۸۵
- باریدن بهرام به جست تانسانه به رزمگاه ۹۱
- کشته شدن بهرام بر دوش تژاو ۹۴
- کشتن گیو تژاو را به پیران ۹۷
- بازگشتن ایرانیان به نزد خسرو ۱۰۰
- پادشاهی کیخسرو ۱۰۳
- داستان کاموس کشانی ۱۰۳
- آغاز داستان ۱۰۳
- خوار کردن خسرو طوس را ۱۰۴
- آمرزش کردن خسرو ایرانیان را ۱۰۶
- فرستادن خسرو طوس را بتوران ۱۰۷
- پیغام پیران به لشکر ایران ۱۰۹
- سپاه فرستادن افراسیاب به نزدیک پیران ۱۱۰
- کشتن طوس ارژنگ را ۱۱۱
- جنگ هومان با طوس ۱۱۲
- جنگ دوم ایرانیان و تورانیان ۱۱۷
- جادوی کردن تورانیان بر سپاه ایران ۱۲۰
- رفتن ایرانیان به کوه هماون ۱۲۴
- گرد کردن توران سپاه کوه هماون را ۱۲۵
- آمدن پیران از پی ایرانیان به کوه هماون ۱۲۹
- شبیخون کردن ایرانیان ۱۳۱
- آگاهی یافتن کیخسرو از کار سپاه ۱۳۴
- دیدن طوس سیاوش را بخواب ۱۳۷

۱۳۹	فرستادن افراسیاب خاقان و کاموس را به پاری پیران
۱۴۲	آمدن خاقان چین به هماون
۱۴۳	رای زدن ایرانیان از کار خود
۱۴۴	آگاهی یافتن گودرز از آمدن رستم
۱۴۸	رفتن خاقان چین به دیدن لشکر ایران
۱۵۱	رسیدن فریبرز به کوه هماون
۱۵۲	رای زدن پیران با خاقان چین
۱۵۶	وزم کردن گیو و طوس با کاموس
۱۵۸	رسیدن رستم نزدیک ایرانیان
۱۶۱	لشکر آراستن تورانیان و ایرانیان
۱۶۵	رسیدن رستم با کاموس
۱۶۸	رسیدن پیران از آمدن رستم
۱۷۱	لشکر آراستن ایرانیان و ایرانیان
۱۷۳	کشته شدن گیو به دست کاموس
۱۷۴	کشته شدن کاموس به دست رستم
۱۷۷	داستان رستم با خاقان چین
۱۷۷	خبر یافتن خاقان از کشته شدن کاموس
۱۷۹	وزم جنگش با رستم
۱۸۱	فرستادن خاقان هومان را نزد رستم
۱۸۴	رای زدن پیران با هومان و خاقان
۱۸۶	آمدن پیران نزد رستم
۱۸۹	رای زدن تورانیان از جنگ ایرانیان
۱۹۲	سخن گفتن رستم با لشکر خویش
۱۹۷	لشکر آراستن ایرانیان و تورانیان
۱۹۹	سرزنش کردن رستم با پیران
۲۰۱	آغاز وزم
۲۰۳	وزم شنگل با رستم و گریختن شنگل
۲۰۶	وزم رستم با ساه
۲۰۶	کشتن رستم گهار گهانی را
۲۰۹	گرفتار شدن خاقان
۲۱۱	شکسته شدن سپاه تورانیان
۲۱۳	خواستن بخش کردن رستم

۲۱۸	نامه نوشتن رستم به کیخسرو
۲۲۰	پاسخ نامه رستم از کیخسرو
۲۲۲	آگاهی یافتن افراسیاب از کار لشکر
۲۲۴	جنگ رستم با کافور مردم خوار
۲۲۹	آگاهی یافتن افراسیاب از آمدن رستم
۲۳۳	نامه افراسیاب به پولادوند
۲۳۶	رزم پولادوند با گیو و طوس
۲۳۷	رزم رستم با پولادوند
۲۳۹	کش رفتن رستم و پولادوند
۲۴۲	پیشکش افراسیاب از رستم
۲۴۴	بازگشت رستم درگاه شاه
۲۴۶	پرسش رستم از شاه
۲۴۷	داستان جنگ رستم با اکوان در
۲۴۷	آغاز داستان
۲۴۸	خواستن خسرو رستم برای جنگ اکوان دیو
۲۴۹	جستن رستم دیو رستم
۲۵۰	افکندن اکوان دیو رستم دیو
۲۵۳	آمدن افراسیاب به دیدار رستم
۲۵۵	بازگشتن رستم به ایران زمین
۲۵۹	ملحقات
۲۵۹	کاموس کشانی
۲۶۰	کاموس کشانی
۲۶۳	رزم رستم با پولادوند
۲۶۴	رزم رستم با پولادوند
۲۶۶	خاقان چین
۲۶۶	خاقان چین
۲۶۷	اکوان دیو

پیشگفتار

در سال ۱۹۵۶ استاد سعید نفیسی دانشمند و نویسنده شهر ایران با شیوه کار ترتیب‌دهندگان متن انتقادی شاهنامه آشنا شدند و ضمن توصیه‌های بسیار مفید و پرارزش خود پیشنهاد کردند که برای تصحیح متن شاهنامه نسخه خطی دیگری را که در کتابخانه ملی قاهره موجود است مورد استفاده قرار بدهیم.

به عقیده استاد سعید نفیسی متن این نسخه خطی بسیار عالی که در قرن XIV میلادی نوشته شده از روی نسخه قدیمی‌تری استنتاج شده و یکی از نسخ بسیار نزدیک به متن اصلی شاهنامه است. اینجانب در سال ۱۹۵۸ هنگام مسافرت خود به قاهره میکروفیلم

کاملی از این نسخه تهیه کرده با خود به مسکو آوردم. اما در آن موقع دو جلد شاهنامه مرتب و در چاپخانه حروفچینی شده بود. جلد سوم نزدیک به پایان بود. به این جهت متأسفانه از متن نسخه خطی کتابخانه قاهره در سه جلد اول استفاده نشد. تطبیق آن با نسخه دیگر فقط از این جلد چهارم امکان پذیر گردید. اینک شرح تفسیری درباره نسخه خطی کتابخانه قاهره از نظر خوانندگان می گذارد.

نسخه خطی شاهنامه فرانسوی در کتابخانه «دارالکتب» قاهره تحت شماره «۴۰» نگهداری می شود. نسخه با قطع ۳۶×۲۳ دارای ۳۶۳ برگ، و دوباره صحافی شده است و جلد چرمی محکم و صاف قهوه ای رنگ دارد. جلد و اوراق اول کتاب در کتابخانه قاهره صحافی شده است. پای صفحه اول با خط زر کلمه «شاهنامه» و در زیر آن تاریخ فارسی «۷۳» نوشته شده است. کاغذ نسخه کاغذ مرغوب و سفید است که به مرور زمان زرد و کثیف شده است.

شماره های اوراق از اول تا آخر نسخه مرتباً گذارده شده است. متن در شش ستون در میان چهارچوبه طلایی قرار گرفته است. در میان ستون ها که از دو - چهار خط تشکیل شده فاصله کمی

به اشکال تشخیص داده می شود به چشم می خورد که با خط پر شده است. در هر ستون ۳۱ سطر جای دارد و بدین ترتیب هر صفحه کتاب در صورتی که فاقد مینیاتور و سرلوحه باشد دارای ۹۳ بیت و پنج صفحات ۱۵×۲۴ است. متن کتاب به طور کلی با مرکب سیاه و سرفصا ها با خط زر نوشته شده است. تمام کتاب را یک نفر به خط بزرگ به اشکال خوانده می شود با نسخ جلی خیلی زیبا که در آن به معنی عریض شکسته و نستعلیق به کار رفته نوشته است. تقریباً در همه حلقه های کتاب گذارده شده است. حروف «س» و «ش» هم دنداندار و هم کشید. معنی گاهی به خط نسخ و گاه به خط نستعلیق نوشته شده و این تناوب در استنساخ بعضی حروف دیگر مثلاً «ن»، «ی»، «ه»، «ز» و «ل» هم مشاهده می شود. حرف های «چ» و «ث» تنها یک نقطه دارد. از اول تا آخر کتاب یکی از عناصر مهم املائی قدیم حفظ گردیده و دال منقوط «ـ» نوشته شده است. عناوین و سرلوحه های متن در همه جا با خط ثلث عیار زیبا، و فقط عناوین کتاب به خط کوفی رقم گردیده است. متن کتاب در بسیار جا کثیف شده و یا از بین رفته و برخی از صفحات آن چروک خورده و خواندن برخی از سطرها و کلمات مشکل است. در بعضی از صفحات

روی سطرها کاغذ چسبیده و خواندن آنها غیر ممکن شده است. ولی به طور کلی باید گفت که این نسخه خطی خوب نگهداری شده و قابل استفاده است. در حاشیه برخی صفحات گویا کلمات حذف شده و مورد اختلاف به شیوه های گوناگون دوباره نوشته شده و معلوم می شود که این نسخه یکی با نسخ دیگر تطبیق گردیده است. چند مهر «دارالکتب» روی بسیاری از راق دیده می شود. این نسخه خطی شاهنامه تعداد زیادی ممیز تورانی دارد که بسیاری از آنها پاک شده و بعداً تصاویر آن با گرافیت ترسیم گردیده است.

در پایان کتاب در صفحه آخر به شماره ۳۶۱a در میان مربع پر نقش و نگار و پرشاخ و برگ که با مرکب قرمز و زرین و آبی کشید شده و در وسط دایره ای از شانزده قوس که یک دربار خاتمه تحریر و محرر کتاب و تاریخ خاتمه تحریر جمله ای نوشته شده است. متأسفانه متن آن پاک شده و به اشکال چنین خوانده می شود:

تم الكتاب بعون الملك... و صلى الله على نبيه و آله اجمعين
 كته و ذهبه العبد الضعيف المحتاج الى رحمة الله تعالى...
 يحيى بن محمد... في شهر سنة ست و تسعين و سبعمائة...
 النبويه في دار الملك شيراز...

به طوری که این نوشته حاکی است نسخه خطی در سال ۷۹۶ هجری مطابق ۱۳۹۴ میلادی در شیراز استنساخ گردیده است. این تاریخ تحریر با اطلاعات مربوط به قواعد املا که قبلاً از آن صحبت شد تأیید می شود. صفحات ۱، ۲، ۳، و ۴۵ شامل مقدمه قدیم شاهنامه به نثر است و بعد از آن متن شاهنامه شروع می شود. این پیشگفتار علاوه بر نکات مختلف از آن جهت نیز جالب توجه است که بسیاری از حروف و اشیاء آن به سبک منسوخ قدیمی قرن هفتم هجری، که در تحریر متن رعایت گردیده نوشته شده است. از قرار معلوم علت آن است که این نسخه اصلی از روی نسخه ای مربوط به قرن هفتم هجری نوشته شده و لطیف شیرازی ابتدا تقریباً کلمه به کلمه آن را رونویسی کرده و بعداً آن را به سبک ویژه کتابت نسخه اصلی خودداری نموده است. چنان که از قرائن اشتباه می شود نسخه خطی کتابخانه قاهره واقعاً یکی از قدیمی ترین نسخ شاهنامه است. این نسخه عاری از اضافات و ملحقات بزرگ بعدی است که در بسیاری از نسخ شاهنامه مشاهده می شود. این نسخه خطی همچنین چیزی کم ندارد و متن آن به طور عمده با متن نسخه لندن و گاهی با متن نسخه I و VI تطبیق می کند. بعضاً فقط نسخه خطی کتابخانه قاهره از

این پس با حرف «K» از آن نام خواهیم برد، به اتفاق ترجمه عربی به احیای متن اصلی کمک می‌کند و به ویژه با کمک آن می‌توان اسامی خاص و نام‌های جغرافیایی را به درستی احیا نمود. بدین ترتیب ما ضمن ترتیب و تصحیح متن شاهنامه یقین حاصل کردیم که «K» با وجود آنکه بعد از نسخه ۱ که توصیف آن در مقدمه جلد اول داده شده است، بوده باشد دارای متن بسیار عالی و بسیار نزدیک به متن «۱۲» است. به این جهت به نسخه «K» جای دوم را پس از نسخه «۱۲» دادیم در صورتی که از این تألیف تحریر باید پس از نسخه ۱ قرار گیرد. با وجود این نسخه «K» کمبودها و اضافات کوچک دارد. قسمتی از این اضافات را از قرار معلوم خود محقق ما و آورده است و قسمت دیگر در سایر نسخ مورد استفاده ما نیز دیده می‌شود.

اما این اضافات و کمبودهای برخی ابیات و تعبیرات نادرست گوناگون نسخه «K» را به آسانی می‌توان به کمک نسخ دیگر و هم از روی عبارات جمله و منطق کلام و غیره اصلاح نمود. در خاتمه وظیفه خود می‌دانیم از استاد سعید نفیسی به مناسبت این راهنمایی و توصیه مهم تشکر نماییم.

ترتیب دهندگان متن

رستم علی یف - داستان فرود سیاوش (بیت‌های ۱-۹۳۲)، داستان خاقان چین (بیت‌های ۴۲۱-۱۴۲۲)؛ محمد نوری عثمانوف - داستان فرود سیاوش (بیت‌های ۹۳۳-۱۶۵۵)، داستان کاموس کشانی؛ آندری برتلس - داستان خاقان چین (بیت‌های ۱-۴۲۰)، داستان اکوان دیو.

رستم موسی، علی یف

مسکو ۱۹۶۴ م / ۱۳۴۳ هـ ش